



### 93 Harbi'nde Deniz Harekâtı

Evren Mercan

İstanbul, Selenge Yayınları, 2020, 144 sayfa, ISBN: 978-605-4944-53-8.

İbrahim Ege AKŞAHİN\*

İnceleyeceğimiz bu kitap Türk deniz harp tarihindeki mühim vakalardan biri konumunda bulunan ve Türk bahriyesi açısından acı tecrübelere sahne olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ni konu edinmektedir. Kitapta harbin deniz harekâtı kısmı cepheler özelinde ayrı ayrı değerlendirilerek muharip tarafların deniz kuvvetleri, personel nitelikleri ve harbin deniz cephesinde sonucu tayin eden diğer etkenler ele alınmıştır. Kitapta harpteki deniz harekâtının detaylı bir kronolojisinin çıkarılmasından ziyade Osmanlı donanmasının harbin deniz cephelerindeki zafiyet ve kısmi başarılarının stratejik boyutta ortaya konulması hedeflenmiştir.

Kitabın müellifi Dr. Evren Mercan lisans eğitimini Bilkent Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümünde tamamlamıştır. 2011 senesinde Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsünde Harp Tarihi ve Strateji Bölümünde *Osmanlı Bahriyesi'nde Modernleştirme Stratejisi Bağlamında İlk Türk Denizaltıları Abdülhamid ve Abdülmecid* adlı yüksek lisans tezini yazmış ve bu tez Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından basılmıştır. 2015 senesinde Sakarya Üniversitesinde *II. Abdülhamid Dönemi Denizcilik Stratejileri Çerçevesinde Gemi Tedarik ve İnşa Faaliyetleri* isimli doktora tezini tamamlamıştır. Bu tez 2018 yılında *II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi* isimle Dergâh Yayınları tarafından kitap olarak basılmıştır. Müellifin, deniz harp tarihi ve stratejisi ile ilgili ulusal ve uluslararası sempozyumlarda tebliğleri, kitap bölüm yazarlığı ve çeşitli dergilerde de makaleleri mevcuttur. Müellif 2017'den beri Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsünde ve Deniz Harp Okulunda deniz harbi ve doktrinleri üzerine dersler vermektedir.

\* Yüksek Lisans Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Harp Tarihi Bölümü, İstanbul, egeaksahin1907@hotmail.com

Kitabın ön söz kısmında okuyucuyu konuya ısındırmak maksadıyla giriş mahiyetinde genel bilgiler aktararak deniz harp teknolojilerinin gelişimine dair bilgiler verilmiş, ayrıca Osmanlı Devleti'nin zırhlı gemilerden müteşekkil bir donanma oluşturmasının arkasındaki temel sebepler ve motivasyon kaynağı dönemin siyasi koşulları ve Osmanlı Devleti'nin jeopolitik ihtiyaçları çerçevesinde irdelenmiştir. Bu temel bilgiler sunulduktan sonra çalışmanın konusuna dair literatürdeki diğer mühim eserlerden bahsedilerek, bu eserin kaleme alınma sebebi ve eserin ışık tutmasının hedeflendiği hususlar aktarılmıştır.

“Denizlerde Bir Davud-Câlût Mücadelesi: Zırhlı Muharebe Gemisi'ne Karşı Mayın ve Torpidolar” isimli ilk bölümde 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın deniz cephesinde muharip devletlerin deniz kuvvetlerinin temel unsuru olan zırhlı muharebe gemileri, mayın ve torpidoların icadıyla gelişimi ortaya konularak bu deniz harp platformlarının harp zamanına kadarki teknolojik değişimi izah edilmiştir. Ayrıca gelişen deniz harp teknolojilerinin, o dönem mevcut olan deniz harp stratejileri ve prensiplerini kökten değiştirdiği belirtilmiştir. Zırhlı deniz harp platformlarının ilk örneklerinin Kırım Harbi esnasında ortaya çıktığı ve bu ilk örneklerin ilerleyen dönemlerde donanmaların gözdesi hâline gelecek olan muhtelif tür ve sınıftan zırhlı gemilerin önünü açtığı ifade edilmiştir. Akabinde, ilk zırhlı gemi olarak kabul gören Fransız yapımı La Gloire ve bu zırhlı gemiye karşılık İngilizler tarafından inşa edilmiş olan HMS Warrior zırhlısı ele alınarak her iki geminin teknik özelliklerinden bahsedilerek kıyaslama yapılmıştır. Zırhlı gemilerin etkinliğini ortaya koyduğu muharebelerden bahsedilirken aynı zamanda Avusturya-Macaristan, İtalya, Rusya, İspanya ve Peru gibi devletlerin zırhlı gemi tedariklerine dair bilgilere yer verilmiş, ilerleyen sayfalarda ise dönemin deniz harp teknolojisinin diğer mühim unsurları olan mayın, torpido ve torpidobotların icadıyla, harp zamanına kadarki gelişimi incelenmiştir. Özellikle Rusya'nın harbin başlangıç tarihinin hemen öncesinde dönemin son teknoloji torpidoları olan Whitehead torpidolarına büyük ilgi gösterdiği belirtilmiştir. Hatta müellif bu kısımda Whitehead torpidolarının 19. yüzyıldaki askerî teknolojilerdeki en önemli sıçramayı temsil ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca torpidoların deniz harbinde zırhlı gemiler için büyük bir tehdit oluşturduğu hatta zırhlı gemileri kırılğan bir hedef hâline getirdiği ve bu sebeple tercih edildiği belirtilerek İngiliz Thornycroft firması tarafından Ruslar için inşa edilmiş olan muhtelif torpidobotların teknik özelliklerine değinilmiştir. Bu bölüm içerisinde zırhlı muharebe gemileri, mayınlar, torpido ve torpidobotlar müstakil alt başlıklar altında anlatılmıştır.

“Harp İçin Yığınak ve Harekât Planları” isimli ikinci bölümde ise muharip tarafların harp öncesindeki askerî hazırlıkları, harekât planları, hedef ve amaçları değerlendirilmiştir. Öncelikle Rus tarafının Paris Antlaşması'nın Karadeniz hususundaki hükümleri yüzünden Karadeniz'de oldukça zayıf bir deniz kuvvetine sahip olduğu ortaya konulmuştur. Rus tarafının elindeki materyale göre bir harp planı benimsediği ve bu planın temelinde mühim limanların ağızlarına mayın dökülmesi, Rus torpidobotlarının zırhlı Osmanlı gemilerine karşı asimetrik taarruzlar düzenlemesi, birtakım ticaret vapurlarının silahlandırılarak harpte kullanılması gibi fikirlerin mevut olduğu aktarılmıştır. Osmanlı tarafı için ise düşmanın doğal bir savunma hattı niteliğinde olan Tuna Nehri'ni geçmemesi için Tuna donanmasının ordu ile müşterek hareket etmesi ve Çanakkale Boğazı'nın kapatılması gibi tedbirlerin düşünüldüğü,

Osmanlı donanmasının ana unsurlarının temelde Akdeniz, Karadeniz ve Tuna'ya filolar hâlinde taksim edildiği belirtilmiştir. Ayrıca Osmanlı donanmasından beklentilerin sahil muhafaza, ulaştırma himayesi, lojistik nakliyat emniyeti, düşmana ait mühim limanların ateş altına alınması ve icabında düşman sahillerine amfibi harekât düzenlenmesi gibi hususlar olduğu aktarılmıştır. Filoların harp arefesindeki taksimatı ve filo kumandanları ile filoların konumları izah edildikten sonra bölüm nihayete erdirilmiştir.

“Tuna Harekât Bölgesi” isimli üçüncü bölüm Osmanlı ve Rus donanmalarının Tuna bölgesindeki harekâtını konu edinmiştir. Bölümün başında, Rus tarafının temel hedefinin Tuna hattını aşmak olduğu ve bu hedefin önündeki en büyük engellerden biri olarak Osmanlı Tuna filosunun görüldüğü, bu cihetle Osmanlı Tuna filosunun önce bölünmesi ve daha sonra da etkisiz hâle getirilmesinin hedeflendiği aktarılmıştır. Akabinde Osmanlı tarafının Tuna filosuna mensup gemilerin mevcudu hakkında bilgiler verildikten sonra iki tarafın Tuna Nehri'nde giriştiği operasyonlar kronolojik olarak izah edilmiştir. Rusların torpido ve mayın harekâtı müstakil bir başlık altında incelenerek ve Rusların bu harpteki torpido tecrübelerinin öneminin altı çizilerek bu muharebeler esnasında tarihte filotilla seviyesindeki ilk koordineli torpido taarruzunun gerçekleştiği belirtilmiştir. Osmanlı tarafının torpido taarruzu ve mayın hatlarına karşı aldığı tedbirler de bu kısımda yer bulmuştur. İşin teknik ve stratejik boyutunun yanı sıra, personel ve idarecilerin niteliklerine de değinilmiştir. Harp süresince Tuna filosu kumandanlığının birkaç defa değiştirilmesinin olumsuz etkileri izah edilmiştir. Bölümde genel itibarıyla deniz cephesinin tümünde olduğu gibi Tuna Nehri'nde de deniz harp materyali bakımından üstün durumda olan Osmanlı Devleti'nin nispeten zayıf konumda bulunan rakibi Rusya'ya karşı yaşadığı başarısızlığın sebepleri ortaya konulmuştur. Ayrıca eldeki materyal ve personeli idare konusu da müstakil bir alt başlık ile ele alınmıştır.

“Karadeniz Harekât Bölgesi ve Osmanlı Deniz Ablukasını” isimli dördüncü bölümde, Karadeniz'deki Osmanlı deniz stratejisi ve Rusların buna karşılık ellerindeki kısıtlı imkânlarla ortaya koyduğu planlama anlatılmıştır. Ayrıca deniz cephesindeki birtakım mühim operasyonlar da bölümde yer almıştır. Rus bahriyesinin elinde posta vapurları, birkaç ahşap gemi ve iki adet Popovka sınıfı monitör bulunmasına karşın Osmanlı Devleti'nin zırhlı ve ahşap 18 adet gemiden oluşan bir Karadeniz filosu mevcuttu. Bu bakımdan Karadeniz'de Osmanlı donanmasının materyal yönünden Rus donanmasına karşı bariz bir üstünlüğe sahip olmasının Osmanlı tarafının abluka stratejisi benimsemesine sebebiyet verdiği belirtilmiştir. Kili-Çürüksu arasındaki geniş sahada abluka uygulanmasının hem maliyet ve kaynaklar açısından hem de hukuki açıdan problem teşkil ettiği ifade edilmiştir. Dördüncü bölüm üç adet alt başlığı içermektedir. Rusların Sünne (Sulina) harekâtı, Osmanlı donanmasının Sohumkale amfibi harekâtı ve Karadeniz'de Rusların icra ettiği torpido taarruzları bahsi geçen üç alt başlıkta müstakil olarak incelenmiştir.

“Akdeniz Harekât Bölgesi” isimli beşinci bölümde, herhangi bir sıcak çatışmanın gerçekleşmediği Akdeniz cephesindeki gelişmeler anlatılmıştır. Osmanlı Devleti'nin geçmişteki Çeşme ve Navarin gibi acı tecrübelerden çıkardığı dersler neticesinde sıcak deniz çatışmalarının yalnızca Tuna ve Karadeniz'de yaşanmasına rağmen Akdeniz'de âdeta bir nöbetçi filo tesis edildiğinden bahsedilmiştir. Bu filonun

kurulmasındaki temel amacın Akdeniz’de potansiyel bir Rus donanması harekâtına karşı koymak, ayrıca Yunanistan’ın muhtemel bir savaş ilanında düşmana mâni olmak olduğu aktarılmıştır. Ayrıca bölgedeki deniz ticareti ve nakliye işlemlerinin de bu filonun himayesinde gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Bölümde herhangi bir alt başlık bulunmamaktadır.

Sonuç kısmında ise harp süresince deniz cephesinde meydana gelen harekâtın sonuçları ve harbin gidişatına etkileri değerlendirilmiş, iki tarafın elindeki deniz kuvvetine göre başarı ve başarısızlıklarının sebepleri ortaya konulmuştur. Ayrıca muharip devletlerin harp esnasında benimsediği stratejilerin olumlu ve olumsuz yönleri belirtilmiş, bu harpte benimsenen stratejilerin ve kullanılan deniz harp teknolojilerinin ilerleyen dönemlerde bilhassa Osmanlı Devleti’nin denizcilik yönelimine yaptığı etkiler anlatılmıştır. Bu harbin özellikle torpido silahını ön plana çıkardığı ve bu teknolojiye rağbet oluşmasına sebebiyet verdiği de eklenmiştir. “Ekler” kısmında ise özellikle Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Daire Başkanlığı Arşivi, Deniz Müzesi Arşivi ve Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı belgelerinden faydalanılarak oluşturulan bazı tablolar mevcuttur. Bu tablolarda Osmanlı donanmasının harbin farklı dönemlerindeki filo taksimatı, gemilere biçilen vazifeler ve gemilerin görev sahaları detaylı bir şekilde yer almaktadır. Bu verilerin tablolar hâlinde derli toplu bir şekilde sunulması anlamayı kolaylaştırmaktadır.

Kitaptaki anlatım görsel materyal ile desteklenerek, metinde bahsi geçen mekân, olay, deniz harp platformu ve şahısların fotoğraf ve tablolarına da yer verilmiştir. Metinde bahsi geçen şahsiyetlerin fotoğrafları kitabın sonlarındaki “Resimler” kısmında yer almaktadır. Bunun haricindeki mekân, olay, muharebe ve gemi fotoğraflarının metinde bahsedildiği yerin hemen altında yer alıyor olması anlatımı kuvvetlendirip, okuyucunun zihninde anlatımı somutlaştırmaktadır. Fakat fotoğrafların tümünün renksiz olduğu da belirtilmelidir. Kitap temelde beş ana bölümden ve bölümlerin içerisindeki çeşitli alt başlıklardan oluşmaktadır. Her bölümün ana başlığının altında deniz harp tarihinin mühim simalarının bazı özlü sözlerine yer verilmiştir. Kitabın kaynakçası hayli geniş olmakla beraber ağırlıklı olarak yabancı dildeki makale, araştırma eser ve süreli yayınlardan faydalanılıp ayrıca Türkçe makale, tez ve araştırma eserlerden de önemli ölçüde istifade edildiği görülebilmektedir. Kullanılan arşiv kaynakları konusunda da çeşitlilik mevcuttur. Kitapta Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Daire Başkanlığı Arşivi, Deniz Müzesi Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, National Archives gibi arşivlerin çeşitli belge fonları kullanılmıştır. Bunun yanı sıra istifade edilen kaynaklar, türlerine göre düzenli bir şekilde kaynakçada gösterilmektedir.